

Κείμενα Παιδείας

Αρ. 8 (2024)

Η εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την
Ιταλοκρατία, οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου
& τα φαντάσματα στη λίμνη (Iago)

Ελευθέριος Θεόδωρος Μεταξούδης

doi: [10.12681/keimena-paideias.38133](https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.38133)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μεταξούδης Ε. Θ. (2024). Η εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την Ιταλοκρατία, οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου & τα φαντάσματα στη λίμνη (Iago). *Κείμενα Παιδείας*, (8), 3–17. <https://doi.org/10.12681/keimena-paideias.38133>

Η εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την Ιταλοκρατία, οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου & τα φαντάσματα στη λίμνη (Iago)

Μεταξούδης Ελευθέριος
Εκπαιδευτικός, Διδάκτωρ Π.Τ.Δ.Ε./Δ.Π.Θ
emetaxou@eled.duth.gr

Περίληψη

Η εργασία αυτή πραγματεύεται την εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας και τις επιπτώσεις της στην κοινωνία. Μέσα από μια ιστορική αναδρομή, εξετάζεται η πολιτική των Ιταλών κατακτητών όσον αφορά την κατασκευή σχολικών υποδομών και την εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων που στόχευαν στην ηθική και επαγγελματική διαπαιδαγώγηση των νέων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις Βασιλικές Τεχνικές Σχολές της Λέρου, οι οποίες είχαν στόχο την επαγγελματική κατάρτιση και την ηθική αναμόρφωση των μαθητών μέσα από μια αυστηρή πειθαρχία και καθημερινές δραστηριότητες. Η μελέτη αναλύει, επίσης, την κοινωνική και οικονομική διάσταση της εκπαίδευσης, υπογραμμίζοντας πώς οι Τεχνικές Σχολές συνέβαλαν στην ανάπτυξη της τοπικής και εθνικής οικονομίας. Επιπλέον, η εργασία εξετάζει τις συνέπειες της πολιτικής αμνησίας και της διατήρησης των ιδεολογικών στερεοτύπων στην ιστορική μνήμη των κατοίκων, καθώς και τις πολυφωνικές μαρτυρίες που αναδεικνύουν τις αντιφάσεις και τις αντιθέσεις της περιόδου αυτής.

Λέξεις κλειδιά: Ιταλοκρατία, Βασιλικές Τεχνικές Σχολές, Ιστορική Μνήμη

© 2024, Μεταξούδης Ελευθέριος

Abstract

This paper deals with education in the Dodecanese during the period of Italian rule and its effects on society. Through a historical review, the policy of the Italian conquerors regarding the construction of school infrastructure and the implementation of educational programs aimed at the moral and professional education of young people is examined. Special emphasis is placed on the Royal Technical Schools of Leros, which aimed at the professional training and moral reformation of students through strict discipline and daily activities. The study also analyzes the social and economic dimension of education, highlighting how Technical Schools contributed to the development of the local and national economy. In addition, the paper examines the consequences of political amnesia and the preservation of ideological stereotypes in the historical memory of the inhabitants, as well as the polyphonic testimonies that highlight the contradictions and contrasts of this period.

Key words: Italian rule, Royal Technical Schools, Historical Memory

© 2024, Metaxoudis Eleftherios

Ιστορικό Πλαίσιο

Η εξιστόρηση ξεκινά από τον Σεπτέμβριο του 1911, περίοδο κατά την οποία η Ιταλία βρισκόταν σε διαδικασία παρακολούθησης των παραλίων της Μικράς Ασίας για τον δυνητικό και μελλοντικό τους έλεγχο, βρίσκοντας παράλληλα συνεχώς προφάσεις για να καταλάβει τα Δωδεκάνησα. Στις 15 Απριλίου 1912, 15 ιταλικά πολεμικά πλοία έκαναν απόβαση στη Ρόδο. Πρώτο μέλημά τους ήταν η

υλοποίηση μεγάλων οικοδομικών έργων, συμπεριλαμβανομένων διοικητικών κτηρίων, στρατιωτικών εγκαταστάσεων, δρόμων και λιμανιών, τα οποία θα εξυπηρετούσαν κυρίως τις ανάγκες της ιταλικής διοίκησης και της στρατιωτικής παρουσίας.

Η πρώτη μορφή αντίστασης εκδηλώθηκε από 15 Μαΐου έως 25 Ιουνίου 1912, όταν οι κάτοικοι της Δωδεκανήσου οργάνωσαν συνέδριο στην Πάτμο, στο οποίο ανακήρυξαν την *Αυτόνομη Πολιτεία Αιγαίου* με σκοπό την ένωση με την Ελλάδα. Η Ιταλία δεν αντέδρασε αμέσως, αλλά σύντομα εκδηλώθηκαν οι διαφορές με την ελληνική κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου, με την Ιταλία να δείχνει την πρόθεσή της να παραμείνει στα νησιά και να τα ελέγχει.

Κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο η Ελλάδα πολέμησε στο πλευρό των Συμμάχων και με τη Συνθήκη των Σεβρών το 1920 η Τουρκία απώλεσε κάθε δικαίωμα στα Δωδεκάνησα. Η Ιταλία, όμως, δεν τήρησε τη συμφωνία και συνέχισε την κατοχή των νησιών. Με τη Συνθήκη της Λοζάνης το 1923 η Ιταλία προσάρτησε και επίσημα τα Δωδεκάνησα.

Η κατάσταση χειροτέρεψε όταν στις 28 Οκτωβρίου 1922 ο Mussolini ανέλαβε την εξουσία στην Ιταλία, επιβάλλοντας φασιστικό καθεστώς. Η Ιταλία, υπό την ηγεσία του, επιδίωκε να δημιουργήσει μια νέα Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στη Μεσόγειο, με την κατάκτηση των Δωδεκανήσων να αποτελεί μέρος αυτής της ευρύτερης φιλοδοξίας. Οι ιταλικές αρχές επιχείρησαν την ενσωμάτωση των τοπικών πληθυσμών μέσω εκπαιδευτικών και πολιτιστικών μεταρρυθμίσεων, διάδοσης της ιταλικής γλώσσας και κουλτούρας, με σκοπό την καλλιέργεια ιταλικής εθνικής ταυτότητας.

Οικονομικά στόχευαν στην εκμετάλλευση των φυσικών και οικονομικών πόρων της περιοχής, ενισχύοντας την τοπική οικονομία υπό ιταλικό έλεγχο και διευρύνοντας τις εμπορικές δραστηριότητες. Πλέον η άσκηση επαγγελματιών υπόκειτο σε αυστηρό έλεγχο από τις φασιστικές αρχές. Για να ασκήσει κανείς το επάγγελμά του έπρεπε να υιοθετήσει την ιταλική κουλτούρα και να δείξει πίστη στο φασιστικό καθεστώς. Όσοι αρνούνταν να συμμορφωθούν τους αφαιρούνταν η άδεια άσκησης επαγγέλματος και φυλακίζονταν. Πολλές κοπέλες και άντρες από φτωχές οικογένειες υπηρέτησαν αναγκαστικά στη δικαιοκρατική αυτή δύναμη για να επιβιώσουν (Ησυχος, 1989).

Στρατηγικά η Ιταλία ανέπτυξε στρατιωτικές βάσεις για τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου και την προστασία των θαλάσσιων οδών. Παράλληλα, εισήγαγε διοικητικές μεταρρυθμίσεις και επένδυσε σε υποδομές, όπως σε δρόμους, λιμάνια και σε δημόσιες υπηρεσίες, για να διευκολύνει τον έλεγχο και τη διαχείριση των νησιών. Η εκπαίδευση αποτέλεσε κεντρικό μέσο πολιτικής αφομοίωσης, με την εισαγωγή της ιταλικής γλώσσας και των σχολικών προγραμμάτων να στοχεύει στην καλλιέργεια μιας ιταλικής εθνικής ταυτότητας στους νέους. Η Ιταλία χρησιμοποιούσε, επίσης, πολιτιστική προπαγάνδα για να προβάλλει την ανωτερότητα του ιταλικού πολιτισμού και να ενισχύσει την ιταλική ταυτότητα των κατοίκων.

Επιπλέον, επιβλήθηκαν αυστηρά διοικητικά μέτρα και καταστολή αντιφρονούντων, περιορίζοντας τις τοπικές ελευθερίες και αντιμετωπίζοντας την αντίσταση με σκληρά μέτρα. Μέσα μαζικής ενημέρωσης και προπαγάνδα χρησιμοποιήθηκαν για να ενισχύσουν την εικόνα της Ιταλίας ως προστάτη και εκσυγχρονιστή της περιοχής, υποβαθμίζοντας τις ελληνικές επιρροές και αντιστάσεις. Μέσα από την ενδελεχή του έρευνα, ο Mack Smith αποκαλύπτει πώς οι πολιτικές και στρατηγικές αυτές επιδιώξεις διαμόρφωσαν την πορεία της ιταλικής κυριαρχίας στα Δωδεκάνησα και στην Ανατολική Μεσόγειο, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη κατανόηση των δυναμικών εξουσίας στην περιοχή.

Οι κάτοικοι των Δωδεκανήσων έπρεπε να αποκτήσουν ιταλική υπηκοότητα και ταυτότητα, ενώ όσοι δεν το αποδέχτηκαν αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα νησιά (οι περιορισμοί στην αλιεία του σφουγγαριού προκάλεσαν ξενιτεμό στον μισό πληθυσμό).

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1928, στο πλαίσιο της εξομάλυνσης των σχέσεων μεταξύ Ιταλίας και Ελλάδος, υπογράφεται στη Ρώμη το *Ελληνοϊταλικό Σύμφωνο Φιλίας, Συνδιαλλαγής και Διαιτησίας*. Αυτό το σύμφωνο είχε ως αποτέλεσμα το ζήτημα των Δωδεκανήσων να τεθεί στο περιθώριο, ώστε να μην προκαλούνται τριβές μεταξύ των δύο χωρών. Ο τότε πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος δήλωσε επισήμως ότι το ζήτημα των Δωδεκανήσων μεταξύ Ελλάδας και Ιταλίας δεν υφίσταται.

Η φασιστική περίοδος στα Δωδεκάνησα χαρακτηρίστηκε από βίαιη καταστολή της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας, με στόχο την πλήρη αφομοίωση των Ελλήνων στην ιταλική (Ben-Ghizat, 2017). Η επιβολή αυτών των πολιτικών είχε μακροχρόνιες συνέπειες για τον ελληνικό πληθυσμό των Δωδεκανήσων, αφήνοντας ανεξίτηλα σημάδια στις γενιές που ακολούθησαν.

Η εκπαίδευση στην Ιταλοκρατία

Άρθρο από το έγκριτο «Έλληνοϊστορεϊν» εξετάζει την εκπαιδευτική και οικοδομική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα κατά την περίοδο της κατοχής (1912-1943). Οι Ιταλοί προσπάθησαν να αφομοιώσουν τους Δωδεκανήσιους μέσω της εκπαίδευσης, εισάγοντας την ιταλική γλώσσα στα σχολεία και ελέγχοντας το περιεχόμενο της διδασκαλίας. Καταργήθηκαν οι ελληνικές σχολικές εφορίες και επιβλήθηκε η διδασκαλία της ιταλικής γλώσσας.

Στα εκπαιδευτικά δρώμενα υπογραμμίζονται πολλά επεισόδια. Το 1915 έγινε το πρώτο βήμα με την ίδρυση νυχτερινών σχολείων. Στις 20 Σεπτεμβρίου 1916 ιδρύθηκε με την υποστήριξη της διοίκησης η Μορφωτική Εταιρεία *Gande*, με σκοπό τη διάδοση της ιταλικής γλώσσας και πολιτισμού. Διπλωματούχοι δάσκαλοι και αξιωματικοί του στρατού ανέλαβαν διδακτικό έργο. Συνολικά, την περίοδο 1916-1917, τα ιταλικά και τα σχετικά μαθήματα παρακολούθησαν πολλοί μαθητές. Το 1926 ο Μάριο Λα Ρόκα όρισε κανονισμό για τα σχολεία, επιβάλλοντας την ιταλική γλώσσα ως υποχρεωτική και καθιστώντας την πρωτεύουσα. Ιδρύθηκαν ιταλικά σχολεία, όπου όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στα Ιταλικά. Σύμφωνα με τον σχολικό κανονισμό της 1ης Ιανουαρίου 1926, τα σχολεία διακρίνονταν σε τρεις κατηγορίες: βασιλικά ιταλικά σχολεία (κρατικά), επιχορηγούμενα σχολεία (ελληνικά κοινοτικά) και κοινοτικά σχολεία (ιδιωτικά) (Rossi, 2005). Η διδασκαλία της ιταλικής γλώσσας ήταν υποχρεωτική για τουλάχιστον τέσσερις ώρες την εβδομάδα, ενώ η εποπτεία, ο έλεγχος των σχολείων και ο διορισμός εκπαιδευτικών ανατέθηκαν σε Ιταλούς επιθεωρητές. Οι μαθητές που επιθυμούσαν ανώτερες σπουδές έπρεπε να φοιτήσουν στην Ιταλία. Η πολιτική της Ιταλίας ήταν να καταστήσει τα ελληνόφωνα σχολεία δίγλωσσα, προωθώντας την ιταλική γλώσσα και πολιτισμό.

Σε ό,τι αφορά το νησί της Λέρου παρουσιάζονται στη συνέχεια κάποια δεδομένα (Αρχεία Δωδεκανησιακής Ιστορίας) τα οποία περιγράφουν -κάπως διαφορετική- την εκπαιδευτική κατάσταση στο νησί.

Το 1913 και αργότερα το 1920 λειτούργησε στη Λέρο το ημι-γυμνάσιο (λόγω χαμηλού αριθμού μαθητών), αλλά με πλήρες προσωπικό, όπου διδάσκονταν, μεταξύ άλλων, η αγγλική και η γαλλική γλώσσα. Το ημι-γυμνάσιο εξελισσόταν συνεχώς και το 1929 αναγνωρίστηκε ως πλήρες γυμνάσιο από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας (για εθνικούς λόγους), λειτουργώντας μέχρι το σχολικό έτος

1933-1934. Οι Ιταλοί προσπάθησαν διακριτικά να εισαγάγουν τη δική τους εκπαιδευτική επιρροή στο σχολείο, αλλά χωρίς επιτυχία.

Το 1926 ο Μάριο Λάγκο κυκλοφόρησε έναν νέο σχολικό κανονισμό για τη μέση και δημοτική εκπαίδευση, σύμφωνα με τον οποίο καθίστατο υποχρεωτική η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας (σε αντίθεση με τον κανονισμό Λα Ρόκα, 1926, βλ. προηγουμένως). Ειδικά στη Ρόδο ιδρύθηκε η επιθεώρηση των σχολείων (σημειώθηκε και προηγουμένως) και ο επιθεωρητής είχε την εξουσία να διορίζει τους δασκάλους της επόμενης χρονιάς. Αυτό το μέτρο ωστόσο προκάλεσε αντιδράσεις και οι Ιταλοί αντιλήφθηκαν ότι, παρά τον απόλυτο έλεγχο που ασκούσαν στα σχολεία, δεν μπορούσαν να επιτύχουν ουσιαστικά αποτελέσματα στον εκπαιδευτικό τομέα.

Συχνά σημειώνονταν επεισόδια ανάμεσα στους μαθητές του γυμνασίου και τους Ιταλούς αεροπόρους για ασήμαντες αφορμές. Ιταλοί αξιωματικοί ενοχλούνταν επειδή οι μαθητές του γυμνασίου φορούσαν παρόμοια πηλήκια με αυτά των Ιταλών αεροπόρων (περιοδικό «Ιστορικά»). Για να αποφεύγονται τα επεισόδια πάρθηκαν προληπτικά μέτρα, αλλά η ένταση παρέμεινε.

Από το σχολικό έτος 1934-1935 άρχισε ο υποβιβασμός του γυμνασίου, ώσπου το 1943 με άδεια των γερμανικών αρχών ιδρύθηκαν οι ελληνικές σχολές στη Λέρο.

Ωστόσο, η πραγματικότητα για τους Δωδεκανήσιους έμελλε να είναι διαφορετική. Από το 1936 οι κάτοικοι των Δωδεκανήσων βρέθηκαν υπό αυστηρό ιταλικό έλεγχο, με τις φασιστικές αρχές να επιβάλλουν την ιταλική γλώσσα στα σχολεία και να καταστέλλουν τη χρήση της ελληνικής. Ο σκληρός και αυταρχικός φασίστας διοικητής Ντε Βέκι (De Vecchi) απαγόρευσε την εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα, επιβάλλοντας τα Ιταλικά ως τη μοναδική γλώσσα διδασκαλίας (Ben-Ghiat, 2017). Συνεπώς, για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα η κατάσταση στα σχολεία ήταν δύσκολη.

Οι μαθητές πλέον αναγκάζονταν να χαιρετούν φασιστικά και να συμμετέχουν σε φασιστικές τελετές, όπως η έπαρση και υποστολή της ιταλικής σημαίας με ρωμαϊκό χαιρετισμό. Οι πολίτες, είτε πεζοί είτε κινούμενοι (ακόμα και οι οδηγοί κάρων), ήταν υποχρεωμένοι να σταματούν και να χαιρετούν φασιστικά κατά τη διάρκεια αυτών των τελετών. Τα παιδιά στα σχολεία διδάσκονταν την ιταλική γλώσσα και τη φασιστική προπαγάνδα, χωρίς πρόσβαση σε ελληνικά βιβλία. Οι Έλληνες μαθητές, επίσης, αντιμετώπιζαν μεγάλες δυσκολίες, καθώς το ημερομίσθιο των Ελλήνων ήταν πολύ χαμηλότερο από αυτό των Ιταλών, γεγονός που δημιουργούσε ανισότητες και οικονομική πίεση.

Οι Ιταλοί επέβαλαν την ιταλική γλώσσα ως υποχρεωτική στα σχολεία, περιορίζοντας τη διδασκαλία της ελληνικής και προσπαθώντας να εξαλείψουν την ελληνική πολιτιστική ταυτότητα. Η επιτήρηση των σχολείων πέρασε στα χέρια Ιταλών επιθεωρητών, ενώ οι διορισμοί δασκάλων και άλλων εκπαιδευτικών γίνονταν επίσης από τις ιταλικές αρχές. Ο Mack Smith (1988) στο έργο του καταδεικνύει πώς η εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο πολιτικής και κοινωνικής μηχανικής, επιδιώκοντας να μεταβάλει την ταυτότητα και την πίστη των τοπικών πληθυσμών προς όφελος των ιταλικών συμφερόντων.

Οι προσπάθειες των Ιταλών για αφομοίωση περιλάμβαναν επίσης τη χρήση της προπαγάνδας, την υποστήριξη της καθολικής εκκλησίας και την υπονόμευση της ορθόδοξης πίστης. Ωστόσο, οι Δωδεκανήσιοι διατήρησαν την ελληνική τους ταυτότητα, χρησιμοποιώντας διάφορους τρόπους αντίστασης (Smith, 1988), όπως η κρυφή διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και η διατήρηση των παραδοσιακών τους εθίμων και θρησκευτικών πρακτικών.

Συνεπώς, η εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα στόχευε στη μείωση της ελληνικής πολιτιστικής επιρροής, αντικαθιστώντας το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με ένα ιταλικό. Οι προσπάθειες αυτές περιλάμβαναν την καταστροφή της ελληνικής γλώσσας και της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την απομάκρυνση της Εκκλησίας από την εκπαίδευση.

Ο κος Κωνσταντίνος Τσουκαλάς (Εμπωνας, Ρόδος), διηγείται:

.....«Είμαι ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς από την Έμπωνα. Γεννήθηκα εδώ και όλα μου τα χρόνια, μέχρι το 1983, πήγα στο σχολείο. Διορίστηκα ως δάσκαλος στη Δευτέρα Δημοτικού, διότι είχα κληρονομήσει αυτή τη θέση από τον παππού μου, ο οποίος υπηρέτησε ως δάσκαλος επί 45 χρόνια. Την περίοδο εκείνη, οι Ιταλοί κατείχαν την περιοχή και συχνά προσέφεραν ένα ψωμί ως αμοιβή για τις υπηρεσίες μας στο σχολείο. Μετά από λίγα χρόνια, υποχρεωθήκαμε να διδάσκουμε Ελληνικά μόνο για μία ώρα την ημέρα στις μεγάλες τάξεις.

Οι Ιταλοί επιτηρούσαν τους δρόμους και έλεγχαν τα παιδιά, εξασφαλίζοντας ότι θα παραμένουν στο σπίτι για μελέτη ή θα παρευρίσκονται στην εκκλησία. Κάθε Δευτέρα, ο επιθεωρητής δάσκαλος έλεγχε αν τα παιδιά πήγαν στην εκκλησία. Αν διαπιστωνόταν παράβαση, επέβαλλαν τιμωρία, την οποία ονόμαζαν «νύστρια», δηλαδή το παιδί έπρεπε να παραμείνει στο σχολείο το μεσημέρι και να μην επιστρέψει στο σπίτι του μέχρι να μάθει το μάθημά του.

Συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή για να ελέγξει αν οι δάσκαλοι έκαναν σωστά τη δουλειά τους και αν οι μαθητές κατανοούσαν το μάθημα. Θυμάμαι ότι μου έφεραν έναν χάρτη της Ευρώπης και μου ζήτησαν να αναγνωρίσω την Ιταλία, την οποία περιέγραφα ως «μία μπότα», λόγω του σχήματός της. Μου πρότειναν να σπουδάσω δωρεάν στην Ιταλία, αλλά ο πατέρας μου θεώρησε ότι ήταν κρίμα να φύγω.

Στο σχολείο διδάσκαμε μαθηματικά, ανάγνωση, θρησκευτικά, γεωγραφία και άλλα μαθήματα. Είχαμε μόνο ένα βιβλίο για όλους τους μαθητές, το οποίο περιείχε προτάσεις, ρήματα και δύσκολα γραμματικά στοιχεία. Οι μαθητές έπρεπε να σηκώνουν το χέρι τους για να ζητήσουν άδεια κατά τη διάρκεια του διαλείμματος και φορούσαμε ποδιές. Επίσης, οι περισσότεροι ήξεραν Ιταλικά.»

Και σε αυτό το σημείο γίνεται μια προσπάθεια κριτικής προσέγγισης με ιστορικούς και κοινωνιολογικούς όρους.

Η ανάπτυξη της Ρόδου (και κατ' επέκταση μετέπειτα πολλών νησιών της Δωδεκανήσου) κατά την περίοδο της ιταλικής κατοχής ήταν αξιοσημείωτη. Η μετατροπή της Ρόδου σε έναν παράδεισο ήταν εμφανής μέσα από τα έργα που πραγματοποιήθηκαν, όπως το κτηματολόγιο, τα ταχυδρομεία, οι κινηματογράφοι, τα νοσοκομεία και άλλα σημαντικά έργα υποδομής. Οι καλύτεροι εργολάβοι από την Ιταλία ανέλαβαν να κατασκευάσουν αυτά τα έργα, μεταμορφώνοντας το νησί.

Η μερική παραγραφή όμως των εγκλημάτων του ιταλικού φασισμού επιτρέπει την ανάδυση της ανοχής και της συγχώρεσης της βίας. Όπως αναφέρει ο Χριστόπουλος (2007), «αυτή η συγκατάβαση αποτελεί μία από τις αιτίες της διατήρησης των ιδεολογικών στερεοτύπων και της παραμόρφωσης της ιστορικής μνήμης», διότι η συλλογική μνήμη και η εθνική ταυτότητα διαμορφώνονται «μέσω της επιλεκτικής παράδοσης και της διαδικασίας ενεργούς λήθης, όπου τραυματικές ιστορικές εμπειρίες συχνά αποσιωπώνται ή παραποιούνται».

Η πολιτική της ιστορικής αμνησίας οδηγεί στην αναθεώρηση της αντίληψης της ιταλικής κατοχής και της συμβολής της στα Δωδεκάνησα. Η επιστημονική κοινότητα μελετά τα ιστορικά γεγονότα και

τις συνέπειές τους, προσπαθώντας να κατανοήσει πώς οι Δωδεκανήσιοι αντιλαμβάνονταν την ελληνικότητα και ποια ήταν η σχέση τους με την Ελλάδα. Η συλλογική μνήμη αυτής της περιόδου παρουσιάζεται συχνά μέσα από πολυφωνικές μαρτυρίες, ενώ η ιδεολογική ομογενοποίηση συχνά αποκρύπτει τις ιδεολογικές αντιθέσεις.

Οι λαϊκές τάξεις (πλέον) συχνά σιωπούν (και εν μέρει επικροτούν) για τον ρόλο και τις δράσεις του ιταλικού φασισμού, ενώ οι στερεοτυπικές εικόνες του «καλού Ιταλού» και του «κακού Γερμανού» πολλές φορές παραμένουν κυρίαρχες. Αυτές οι εικόνες αναμφίβολα διαμορφώνουν την αντίληψη των ιστορικών γεγονότων και επηρεάζουν τη συλλογική μνήμη και την ιστορική συνείδηση.

Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου

Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου (πλέον Β.Τ.Σ.Λ.) είναι μια σημαντική τεχνική και εκπαιδευτική υποδομή που ιδρύθηκε στη Λέρο, ένα από τα νησιά της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα. Οι σχολές αυτές έχουν ιστορική σημασία και έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην τεχνική εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων της περιοχής.

Εικόνα 1: Η Γκαζέρμα Σομερτζίμπιλι (Caserma Sommergebilibili – Στρατώνας Πληρωμάτων Υποβρυχίων) μετατρέπεται σε βασικό κορμό των εργαστηρίων των Βασιλικών Σχολών.

(Πηγή: https://www.imerodromos.gr/ημερομηνία_τελευταίας_πρόσβασης_16/05/2024)

Ιστορικό Υπόβαθρο

1. **Ίδρυση και Ανάπτυξη:** Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου ιδρύθηκαν κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας στα Δωδεκάνησα (1912-1943). Οι Ιταλοί επιδίωξαν την ανάπτυξη τεχνικών δεξιοτήτων στους κατοίκους, για να στηρίξουν τα σχέδια εκβιομηχάνισης και υποδομών στα νησιά.
2. **Εγκαταστάσεις:** Οι σχολές αυτές στεγάζονταν σε κτήρια ειδικά κατασκευασμένα για τον σκοπό αυτό, τα οποία περιελάμβαναν εργαστήρια, αίθουσες διδασκαλίας και άλλες υποδομές που ήταν απαραίτητες για την παροχή ποιοτικής τεχνικής εκπαίδευσης.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα

1. **Τεχνική Κατάρτιση:** Οι Β.Τ.Σ.Λ. παρείχαν εκπαίδευση σε διάφορους τομείς της τεχνικής κατάρτισης, όπως η μηχανική, η ξυλουργική, η μεταλλουργία και οι ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις. Η εκπαίδευση ήταν πρακτικά προσανατολισμένη, με στόχο να εφοδιάσει τους μαθητές με τις απαραίτητες δεξιότητες για την άμεση ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

2. **Επαγγελματική Αποκατάσταση:** Οι απόφοιτοι των σχολών αυτών είχαν συνήθως καλή επαγγελματική αποκατάσταση, καθώς οι δεξιότητές τους ήταν περιζήτητες στην τοπική οικονομία και στις γύρω περιοχές.

Πολιτιστική και Κοινωνική Συνεισφορά

1. **Κοινωνική Ανάπτυξη:** Οι σχολές συνέβαλαν σημαντικά στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Λέρου και των γύρω νησιών, προσφέροντας στους νέους τη δυνατότητα να αποκτήσουν χρήσιμες δεξιότητες και να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές.
2. **Πολιτιστική Κληρονομιά:** Οι Β.Τ.Σ.Α. αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς της Λέρου, με την ιστορία και την κληρονομιά τους να διατηρούνται μέσω διαφόρων πολιτιστικών και ιστορικών εκδηλώσεων και πρωτοβουλιών.

Στο βιβλίο του Νίκου Παπαδημητρίου (2013) «Η εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα», αναλύεται λεπτομερώς η εκπαιδευτική πολιτική που υιοθέτησαν οι Ιταλοί κατακτητές στα Δωδεκάνησα και η συμβολή τους στην ίδρυση τεχνικών σχολών, με ιδιαίτερη έμφαση στις σχολές της Λέρου.

Οι Ιταλοί κατακτητές, έχοντας ως στόχο τον εκσυγχρονισμό της περιοχής και την εδραίωση της ιταλικής επιρροής, υιοθέτησαν διάφορες εκπαιδευτικές πολιτικές στα Δωδεκάνησα. Μία από τις κύριες συνεισφορές τους ήταν η ίδρυση τεχνικών σχολών που στόχευαν στην επαγγελματική κατάρτιση των νέων. Αυτές οι σχολές διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην τοπική κοινωνία, καθώς συνέβαλαν στην ανάπτυξη επαγγελματικών δεξιοτήτων που ήταν απαραίτητες για την οικονομική και βιομηχανική ανάπτυξη της περιοχής.

Οι σχολές αυτές προσέφεραν εκπαίδευση σε τεχνικά και επαγγελματικά αντικείμενα, δίνοντας έμφαση στη βιομηχανική και ναυτική εκπαίδευση. Αυτή η εκπαιδευτική πρωτοβουλία ενίσχυσε την οικονομική δραστηριότητα και βελτίωσε τις προοπτικές απασχόλησης των κατοίκων της Λέρου.

Επίσης, στη μονογραφία του Αρβανίτη (2018) περιγράφεται η πολυδιάστατη ανάλυση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν στο νησί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, καθώς και πώς αυτές οι συνθήκες επηρέασαν την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Ο συγγραφέας καταδεικνύει τη σημασία της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης ως μέσων κοινωνικής κινητικότητας και οικονομικής ανάπτυξης, πολύ περισσότερο, δε, υποδεικνύει, διερευνά πώς οι τεχνικές σχολές που ιδρύθηκαν κατά την Ιταλοκρατία συνέβαλαν στην εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση των νέων της Λέρου, προσφέροντάς τους τις απαραίτητες δεξιότητες για να ενταχθούν στην τοπική και εθνική οικονομία.

Αυτό όμως είναι η μία οπτική της Ιστορίας...

Στις 2 Μαρτίου 1949 το πολεμικό πλοίο *Μαχητής* αποβιβάζει στη βομβαρδισμένη προβλήτα του Αη Γιώργη τους πρώτους μαθητές των Βασιλικών Σχολών, 100 ανήλικους μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού που είχαν συλληφθεί και κρατούνταν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης κομμουνιστών του ΓΕΣ (Χατζηγιάννου, 2010). Οι μαθητές, μαζί με ντόπιους τεχνίτες, ξεκινούν να επισκευάζουν τα κτήρια του Στρατώνα του Ναυτικού (Γκαζέρμα Μαρινάι) στον Αη Γιώργη που θα τους στεγάσει. Στα μέσα Μαρτίου φτάνουν στη Λέρο άλλα 300 παιδιά από την Πελοπόννησο, τον Απρίλιο 100 ακόμα από τη Ρούμελη και αργότερα από τη Βόρεια Ελλάδα.

Ο Βασιλιάς Παύλος, την 1η Μαΐου 1949, δηλώνει στο Β΄ Πανελλήνιο Προσκοπικό Συνέδριο στη Ρόδο (Πρακτικά Σώματος Ελλήνων Προσκόπων) ότι έχει ανοίξει ένα νέο σχολείο στη Λέρο για νέους συμμορίτες, με στόχο την επανεκπαίδευσή τους και την επιστροφή τους στην κοινωνία. Τονίζει ότι το πείραμα είναι μοναδικό παγκοσμίως. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1949, σε συνέντευξή του στους «Τάιμς» της Νέας Υόρκης, αναφέρει ότι η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που προσπαθεί να επανεκπαιδεύσει ενεργά τους κομμουνιστές.

Το καλοκαίρι του 1949 ο αριθμός των «*παραστρατημένων ελληνόπουλων*» έφτασε τους 600-700 και μέχρι το τέλος του χρόνου ξεπέρασε τους 1.500. Εκτός από τον Στρατώνα του Ναυτικού, τα βασικά κτήρια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το κτήριο του Στρατώνα Πληρωμάτων Υποβρυχίων (Γκαζέρμα Σομερτζίμπιλι) και ο Στρατώνας των Ιταλών Αεροπόρων (Γκαζέρμα Αβιέρι).

Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές είχαν στόχο την ηθική ανύψωση και επαγγελματική κατάρτιση των παιδιών αυτών, μέσω της ηθικής αναδιπαιδαγώγησης και της πειθαρχίας (Βερβενιώτη, 2019). Οι μαθητές θα μάθαιναν μια τέχνη και θα υφίσταντο ηθική αναδιπαιδαγώγηση για να αποβάλουν το «*μίσος*» του κομμουνισμού. Οι σχολές κάλυπταν 19 ειδικότητες και η λειτουργία τους βασιζόταν σε στρατιωτική πειθαρχία, με καθημερινές δραστηριότητες που περιελάμβαναν εγερτήριο, έπαρση σημαίας, γυμναστική και εργασία στα συνεργεία.

Οι σχολές διοικούσαν από μία Εφορευτική Επιτροπή με πρόεδρο τον Γυμνασιάρχη, ενώ η τεχνική εκπαίδευση είχε ανατεθεί σε Λερίους τεχνίτες. Οι άνθρωποι που είχαν αναλάβει την αναμόρφωση των νεαρών ήταν από το Εθνικό Ίδρυμα και περιελάμβαναν πρώην κομμουνιστές που είχαν «*αναήψει*» στη Μακρόνησο. Το προσωπικό αποτελούνταν από έφεδρους αξιωματικούς, υπαξιωματικούς ή απλούς στρατιώτες, ενώ η διεύθυνση του νοσοκομείου και η εκπαίδευση ήταν υπό την ευθύνη έφεδρων αξιωματικών και αποσπασμένων εκπαιδευτικών.

Στο βιβλίο της, «Φρειδερίκη, Μέτρον Κατανοήσεως», η βασίλισσα Φρειδερίκη περιγράφει τις εντυπώσεις της από την επίσκεψη στη Λέρο, όπου βρήκε τα παιδιά σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση, καχύποπτα και με άγρια συμπεριφορά, καθώς δεν γνώριζαν τον Εθνικό Ύμνο ή προσευχές.

Τον Απρίλιο του 1950 αποφοίτησαν οι πρώτοι 300 μαθητές των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών Λέρου, με την τελετή απονομής να πραγματοποιείται παρουσία των βασιλέων και περίπου 350 προσκεκλημένων. Οι επόμενες αποφοιτήσεις δεν είχαν την ίδια λαμπρότητα και πραγματοποιήθηκαν σε διάφορους χώρους, όπως τα γραφεία του Εθνικού Ιδρύματος. Από το 1950 και μετά οι μαθητές άρχισαν να εισέρχονται στις σχολές εθελοντικά ή μέσω Αναμορφωτηρίων Αηλίκων.

Από το 1954 οι σχολές άρχισαν να συρρικνώνονται, καθώς η εμφύλιο-πολεμική κοινωνία των στρατοπέδων είχε αρχίσει να δύει και το έργο των σχολών είχε ολοκληρωθεί. Το 1959-1960 δημοσιεύτηκαν καταγγελίες για το καθεστώς των σχολών και για βασανιστήρια.

Στις 15 Δεκέμβρη 1964 κλείνουν οριστικά, αφήνοντας το στίγμα τους στις καρδιές των περίπου 3.000 παιδιών που πέρασαν από το κάτεργο (Βερβενιώτη, 2019). Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές λειτούργησαν για 15 χρόνια (1949 – 1964) και σε αυτές φοίτησαν γύρω στους 17.000 μαθητές.

Φαντάσματα στη λίμνη. Λέπιδα, Λακκί ή αλλιώς Porto Lago

Παρατηρώντας το Κέντρο Πρώτης Υποδοχής (ΚΕ.Π.Υ.) προσφύγων και μεταναστών, γνωστό ως Hot Spot της Λέρου, πάνω (πλέον, γιατί στην αρχή ήταν μπροστά) από το παλιό κτήριο των ιταλικών στρατώνων αναπόφευκτα σκέφτεσαι τα παιχνίδια της μοίρας σε αυτόν τον τόπο, στην περιοχή Λέπιδων του κόλπου του Λακκιού.

Τα Λέπιδα είναι ένας στοιχειωμένος τόπος, από την επίσημη ένταξη της Λέρου στην Ελλάδα, στις 7 Μαρτίου 1948, που έχουν εμποτιστεί με πόνο, δάκρυα, απελπισία και δυστυχία.

Τα ανταρτόπαιδα που στοίβαξε το μετεμφυλιακό κράτος στις Παιδουπόλεις της Φρειδερίκης, με στόχο την ηθική τους αναμόρφωση, την εκπαίδευση και την ανατροφή τους με αντιλήψεις υπέρ του καθεστώτος, υπέστησαν «εθνική διαπαιδαγώγηση» σύμφωνα με το επίσημο δόγμα του μετεμφυλιακού κράτους: Πατρίς – Θρησκεία – Οικογένεια.

Στη συνέχεια, ήρθαν οι πολιτικοί εξόριστοι της δικτατορίας, κομμουνιστές και δημοκράτες εχθροί της «Εθνοσωτηρίου Επαναστάσεως» της 21ης Απριλίου 1967.

Μετά, ήρθαν οι ψυχικά ασθενείς, θεωρούμενοι ανίατοι, οι απόκληροι και καταδικασμένοι, οι «αζήτητοι» της κοινωνίας, με τη δημιουργία της Αποικίας Ψυχοπαθών Λέρου. Η θερινή κατοικία του Τσιγαδά Πασά, αφού χρησιμοποιήθηκε ως Λέσχη των Ιταλών Αξιωματικών της Βάσης Υδροπλάνων και από το 1949 ως Λέσχη Υπαλλήλων των ΒΤΣ, στις 10.11.1964 παραδίδεται στην Αποικία Ψυχοπαθών για τις ανάγκες στέγασης της Παιδιατρικής Κλινικής, γνωστή πλέον σαν 7ο Περίπτερο («τα παιδάκια»), μέχρι τις αρχές του 1991 όταν εκκενώνεται και παραδίνεται στις νεοϊδρυθείσες ΜΤΕΝΣ (Μέσες Τεχνικές Επαγγελματικές Νοσηλευτικές Σχολές), μέχρι την οριστική εγκατάλειψη του κτηρίου το 2000.

Μετά από περίπου 16 χρόνια καταστροφικής εγκατάλειψης των κτηρίων, τα οποία αφέθηκαν στη φθορά του χρόνου, με κίνδυνο να χαθούν σημαντικά μνημεία της σύγχρονης ιστορίας, ήρθαν οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Βομβαρδισμοί, σφαγές και κατεστραμμένες πόλεις δημιούργησαν στρατιές προσφύγων. Τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου γέμισαν με εκτοπισμένους, φοβισμένους και απελπισμένους ανθρώπους που αγωνίζονται για το δικαίωμα στη ζωή και στην ασφάλεια των οικογενειών τους.

Για άλλη μια φορά στα Λέπιδα στοιβάζεται το ανθρώπινο δράμα, αυτήν τη φορά των προσφύγων.

Παιδουπόλεις

Επτά μήνες μετά την επίσημη ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (7 Μάρτη 1948) στην Ελλάδα, στις 24 Οκτώβρη ο Παύλος Γκλύξμπουργκ και η Φρειδερίκη επισκέπτονται τη Λέρο μαζί με ανώτατους στρατιωτικούς και εκπροσώπους των διοικήσεων των στρατοπέδων της Μακρονήσου, της Λάρισας και της Θεσσαλονίκης και επιλέγουν τα μισοκατεστραμμένα από τους βομβαρδισμούς του 1943 κτήρια της Αεροναυτικής Βάσης Gianni Rossetti της ιταλικής Διοίκησης Λέρου, στο Λακκί, στα Λέπιδα, για να στεγαστούν τα κτήρια του συγκροτήματος των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών, της μεγαλύτερης Παιδούπολης (Βερβενιώτη, 2019). Ένα στρατόπεδο που θα συγκέντρωνε «τα

ανταρτόπαιδα, τα παιδιά των συμμοριτών, των φυλακισμένων, των αντεθνικώς δρώντων, των ΕΑΜβούλγαρων, των απάτριδων».

Εικόνα 2: 24 Οκτώβρη 1948. Ο Παύλος Γκλύξμπουργκ και η Φρειδερίκη επισκέπτονται τη Λέρο για να διαλέξουν χώρο στέγασης των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών.

(Πηγή: https://www.imerodromos.gr/ημερομηνία_τελευταίας_πρόσβασης_16/05/2024)

Η Φρειδερίκη στο βιβλίο της «Φρειδερίκη, Μέτρον Κατανόησης» (Λονδίνο, 1971) περιγράφει τις εντυπώσεις της από επίσκεψη που έκανε με τον Παύλο Γκλύξμπουργκ στο γκέτο της Λέρου:

«... Κατέφθασαν νεαροί μέχρις ηλικίας είκοσι τριών ετών. Τους υπενθύμισαν ότι βρίσκονταν εκεί οικειοθελώς... Τους είπαν επίσης ότι δεν κρατούσαμε εκθέσεις του παρελθόντος τους, αλλά οι εκθέσεις του μέλλοντος θ' άρχιζαν από σήμερα. Οι περισσότεροι απ' τους νεαρούς αυτούς είχαν δολοφονήσει, λεηλατήσει, βιάσει και κλέψει. Δεν γνώριζαν παρά την χειρότερη πλευρά της ανθρωπίνης φύσεως. Τους επισκεφθήκαμε τρεις εβδομάδες μετά την άφιξή τους. Η εντύπωση που μου προεκάλεσαν ήταν ότι επρόκειτο περί υπανθρώπων. Κοίταζαν σαν αγρίμια. Η έκφρασίς των ήταν αποβλακωμένη και βιάδιζαν σκυφοί. Οι άνθρωποι που είχαν αναλάβει την φροντίδα τους, μας είπαν ότι αρχικά είχαν αρνηθεί να κοιμηθούν σε κρεβάτια και φυσικό ήταν, αφού επί χρόνια είχαν συνηθίσει να κοιμούνται κατάχαμα στα βουνά. Την πρώτη νύχτα είχαν πηδήσει απ' τα παράθυρα... Ποτέ δεν τους είχαν μάθει να τραγουδούν, δεν ήξεραν τον Εθνικό Ύμνο, δεν εγνώριζαν καμιά προσευχή και κανένα παιχνίδι. Ατένιζαν τον Παύλο κι εμένα με βαθεία καχυποψία».

Ο μπάριμπα – Κώστας (Κώστας Λύγγουρης), απόφοιτος των Σχολών της Λέρου, κοιτώντας τη φωτογραφία με τους απόφοιτους ξυλουργούς που πρόσφεραν τη βάρκα στον τότε Διάδοχο, μας είπε κουνώντας το κεφάλι του: «Για φαντάσου, είμαι κι εγώ ανάμεσά τους» και μας διηγείται με παράπονο:

...«Εκείνο που δεν μπορώ να τους συγχωρήσω είναι ότι με έκαναν να μισήσω τη μάνα μου και τον πατέρα μου. Τρεις φορές διαπαιδαγώγηση, από δύο ώρες τη φορά σύνολο έξι ώρες κάθε μέρα. “Οι γονείς σας είναι εχθροί σας. Εγκληματίες, φονιάδες, εχθροί της πατρίδας”. Όταν αποφοίτησα και

γύρισα στο χωριό μου, στην Καλαμάτα, κοίταζα γεμάτος μίσος τη δόλια τη μάνα μου που πάσχιζε να μεγαλώσει τα τρία μικρότερα αδέρφια μου. Τα βράδια δεν μπορούσα να κοιμηθώ. Σκεφτόμουν τρόπους να την σκοτώσω. Τόσο μίσος. Στο τέλος σηκώθηκα και έφυγα για την Αθήνα μη τυχόν και μέσα στην τρέλα μου τελικά την σκότωνα και γινόμουν και φονιάς. Αργότερα, μέσα στο καμίνι της βιοπάλης στην Αθήνα, άρχισε να καθαρίζει η θολούρα στο μυαλό μου, άρχισα να βλέπω τον πραγματικό κόσμο γύρω μου. Μου πήρε λίγα χρόνια αλλά στο τέλος συνειδητοποίησα τι μου είχαν κάνει. Δεν θα τους συγχωρήσω ποτέ.»

*Εικόνα 3: Τα παιδιά την ώρα της «Διαφώτισης» στην Παιδούπολη της Λέρου, φωτο από το άρθρο του Γιώργου Κουκά στο «Ένα» τ.9, 28.2.1988
(Πηγή: <https://www.imerodromos.gr/> ημερομηνία τελευταίας πρόσβασης 16/05/2024)*

Σε πολλές περιπτώσεις, τα παιδιά στις «Παιδουπόλεις» υπέστησαν «πρωτοποριακές μεθόδους αναμόρφωσης», όπως βασανιστήρια, ξυλοδαρμούς, ομαδικούς βιασμούς, ταπεινώσεις, εξευτελισμούς και πλύση εγκεφάλου (Σέρβος, 2001).

Οι Πολιτικοί Εξόριστοι της Δικτατορίας

Από τις πρώτες εβδομάδες εγκαθίδρυσης του καθεστώτος της Χούντας των Συνταγματαρχών χιλιάδες Αριστεροί, Κομμουνιστές και άλλοι Αγωνιστές της Δημοκρατίας πήραν τους δρόμους της εξορίας. Η πρώτη μεταγωγή των εξοριστών από τη Γυάρο στη Λέρο έγινε τον Ιούνιο του 1967, στο Παρθέني.

Στα μέσα του Οκτώβρη του 1967 περίπου 1.200 «αμετανόητοι» πολιτικοί κρατούμενοι μεταφέρθηκαν από τη Γυάρο στο Λακκί. Στον Αη Γιώργη οι πολιτικοί κρατούμενοι στοιβάζονται στα κτήρια των πρώην Βασιλικών Τεχνικών Σχολών Λέρου (Caserma Sommergeibili), (Χατζηγιάννου, 2010) και στους κοιτώνες του Ιταλικού Ναυτικού (Caserma Marinai). Ενας τρίτος γύρος απάνθρωπης συμπεριφοράς, αποκλεισμού και εξευτελισμών έχει αρχίσει και θα κρατήσει έως τις 28 Δεκέμβρη του 1970, τότε που θα αποχωρήσουν από τη Λέρο οι τελευταίοι πολιτικοί εξόριστοι.

Εικόνα 4,5,6: Έργα πολιτικῶν κρατουμένων (ἀπὸ προσωπικὲς ἐπισκέψεις στὴν Αγ. Κιουρά, στὴν αγία τῆς θεραπείας τοῦ πόνου τους)

Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου

Σε μια Ελλάδα που έζησε τις καταστροφές και τα δεινά του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου και του Εμφύλιου άρχισε να εμφανίζεται πιεστική η ανάγκη στέγασης των ψυχικά ασθενών που είχαν κατακλύσει τα δημόσια Ψυχιατρεία. Οι κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες οδήγησαν στη μεγάλη αύξηση του αριθμού των εγκλείστων ασθενών και ιδιαίτερα εκείνων που χαρακτηρίζονταν ανίατοι, εκείνων των απόκληρων που είχαν περάσει στα «αζήτητα» της κοινωνίας.

Η διάδοχη κατάσταση των Σχολών της Φρειδερίκης είχε δρομολογηθεί. Με Βασιλικό Διάταγμα του 1957 ιδρύεται η «Αποικία Ψυχοπαθών Λέρου», η οποία στην αρχή στεγάζεται σε κτήρια της Ιταλικής Ναυτικής Βάσης στη θέση «Γωνιά» του Λακκιού.

Τον Ιούνιο του 1964 αρχίζουν οι μαζικές αποστολές με αρματαγωγά του Πολεμικού Ναυτικού των «αζήτητων». Αυτήν τη φορά προορισμός είναι τα Λέπια, τα κτήρια της πρώην Ιταλικής Αεροπορικής Βάσης που είχαν χρησιμοποιηθεί για τη Στέγαση των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών. Στις 18.6.1964 τα κτήρια της Γκαζέρμα Αβιέρι από κοιτώνες των έγκλειστων ανταρτόπαιδων μαθητών της Σχολής μετονομάζονται σε 11ο Περίπτερο και φτάνουν να φιλοξενούν πάνω από 850 ασθενείς.

Εικόνα 7: Η Γκαζέρμα Αβιέρι φιλοξενεί πλέον το 11ο Περίπτερο, από τον Ιούνιο του 1964 έως τις 24.12.1999 — φωτο Alex Majoli, 1994 — (Πηγή magnumphotos.com & Κρατικό Θεραπευτήριο Λέρου — koispe.gr)

Κάτω από τη γενική κατακραυγή, αλλάζει η φιλοσοφία αντιμετώπισης των ψυχικά ασθενών και ξεκινούν παρεμβάσεις για την Ψυχική Μεταρρύθμιση. Στις 6 Μάη 1994 κλείνει οριστικά το αμαρτωλό 16ο Περίπτερο και στις 24.12.1996 κλείνει και το 11ο Περίπτερο. Τα Λέπια για μερικά χρόνια παραδίνονται στην εγκατάλειψη.

Αντί επιλόγου

Μετά το τέλος της Ιταλοκρατίας και την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου συνέχισαν να λειτουργούν για κάποιο διάστημα, αλλά σταδιακά η λειτουργία τους άλλαξε και προσαρμόστηκε στις νέες εκπαιδευτικές, κοινωνικές και «ιατρικές» συνθήκες.

Σήμερα, η ιστορία και η συμβολή των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών Λέρου αναγνωρίζεται και τιμάται από την τοπική κοινωνία και τους ιστορικούς, αποτελώντας ένα σημαντικό κεφάλαιο στην ιστορία της τεχνικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα και ειδικότερα στα Δωδεκάνησα, με μακροχρόνιες επιπτώσεις στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Οι Βασιλικές Τεχνικές Σχολές λειτούργησαν για 15 χρόνια (1949 – 1964) και σε αυτές φοίτησαν πάνω από 17.000 μαθητές.

Οι Πολιτικοί Κρατούμενοι στα στρατόπεδα του Αη Γιώργη, του Παρθενίου, αλλά και στον τόπο εκτόπισης στην Αγ. Μαρίνα θα προσεγγίσουν το 1/3 του συνολικού αριθμού των Πολιτικών Κρατουμένων της Δικτατορίας (7.900).

Οι ψυχικά πάσχοντες που πέρασαν από τα κολαστήρια στα Λέπιδα είναι πάνω από 5.000.

Ακόμη και σήμερα το νησί της Λέρου εξακολουθεί να είναι ταυτισμένο με τον ξεριζωμό, τον πόνο και την απόγνωση, καθώς δέχεται καθημερινά χιλιάδες Πρόσφυγες και Μετανάστες.

Στα Λέπιδα, στο Lago, ο πόνος εξακολουθεί να γεννά δάκρυα...

...η ομορφιά του τόπου, απaráμιλλη. Πραγματικά θα μου λείψει!

Βιβλιογραφία

- Ben-Ghiat, R. (2017). *Italian Fascism's Empire Cinema*. Indiana University Press.
- Mack Smith, D. (1988). *Italy and its Eastern Mediterranean Empire*. London: Longman.
- Rossi, P. (2005). *Education and Empire in the Italian Colonies*. New York: Routledge.
- Αρβανίτης, Γ. (2018). *Λέρος: Από την Ιταλοκρατία στην Ενσωμάτωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Άγρα.
- Βερβενιώτη, Τ. (2019). *Οι ανήλικοι μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού: Από τις φυλακές και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης στις Βασιλικές Τεχνικές Σχολές Λέρου*. Βιβλιόραμα.
- Ήσυχος, Μ. (1989). *Το πανόραμα της Λέρου*. Λέρος.
- Παπαδημητρίου, Ν. (2013). *Η εκπαιδευτική πολιτική των Ιταλών στα Δωδεκάνησα*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Σέρβος, Δ. (2001). *Το Παιδομάζωμα και ποιοι φοβούνται την Αλήθεια*. Σύγχρονη Εποχή.
- Φρειδερίκη. (1971). *Μέτρον Κατανοήσεως*. Λονδίνο: Βιβλιομεταφραστική.
- Χατζηγιάννου, Σ. (2010). *Ιστορία των Βασιλικών Τεχνικών Σχολών Λέρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Χριστόπουλος, Δ. (2007). *Το έθνος πέραν των μύθων: Διαπολιτισμική εκπαίδευση και εθνική ποικιλότητα*. Εκδόσεις Κριτική.

Άρθρα και Μελέτες

- Ιστορικά. (χ.χ.). Έκδοση με αφιέρωμα στην εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας.
- Έλληνοϊστορεϊν. (χ.χ.). Έκδοση με αφιέρωμα στην εκπαίδευση στα Δωδεκάνησα κατά την περίοδο της Ιταλοκρατίας.
- Αρχεία Δωδεκανησιακής Ιστορίας. (χ.χ.). Περιλαμβάνουν αναλυτικά άρθρα για τις τεχνικές σχολές και την κοινωνική τους επίδραση.
- ΕΜΠΡΟΣ. (1949, 3 Μαΐου).
- ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. (1949, 13 Σεπτεμβρίου).
- Κουκάς, Γ. (1988, 25 Φεβρουαρίου). Τα Ανταρτάκια της Λέρου. ΕΝΑ, (9).